

A március 15-i ünnepségek a dualizmus végéig továbbra is nagy jelentőségűek voltak, s alkalmat kínáltak a napi belpolitikai csatározások és véleménykülönbségek kifejezésére. Az ünnep a korszak végéig alapvetően ellenzéki hangvételű maradt. A közjogi ellenzék emlékezéseibe függetlenségi eszmék hangoztatása és a Kossuth-nóta mellett belefért a királyért szóló imádság is.¹⁹ Tükrözve ezzel a dualista rendszer sajátos kettősségét. A polgári radikális pártok külön alkalmat kerestek az ünneplésre, míg a szocialisták rendszerint a Petőfi-szobornál emlékeztek általában a március 15-ét megelőző, vagy az azt követő munkaszüneti vasárnapon. Április 11-ével szemben, a március 15-i eszmekört erősítette 1894 után, Kossuth-halálának évfordulója alkalmából március 20-a körül, a Kerepesi temetőben rendszeressé váló gyászünnepség is. Ez az emléknap a március 15-i ünnepségekhez hasonló tartalmat és indulatokat hordozott. A közjogi ellenzék, a polgári radikálisok és az egyetemi ifjak rendszeres résztvevői voltak az eseményeknek. A függetlenségi képviselők, többnyire Kossuth Ferenc, Illyés Bálint, Hentaller Lajos és Polczner Jenő emlékbeszédei pedig országos politikai jelentőséget adtak a temetőbeli megemlékezéseknek. Ezen alkalmakra Kossuth-síját a főváros tanácsa ciprusokkal, tujákkal, pálmákkal díszítette fel. A „Kossuth-Lajos női kör” pedig rendszerint nagyszabású gyászistentiszteletet rendezett a Deák téri evangélikus templomban.

Amennyiben március 15-e virágzó kultusza, az 1894-től rendszeressé váló Kossuth-gyászünnepségek, a szabadságharc győztes csatáinak évfordulóit mellett figyelembe vesszük a kiegyezés után szintén gyorsan kiépülő, népszérum- és nagyszámú közönséget vonzó október 6-i megemlékezéseket is, még inkább érthetővé válik, miért nem tudott gyökeret verni a felülről elrendelt április 11-i nemzeti ünnep a magyar társadalomban. A sajtóban megjelenő hírek és a levéltári források vizsgálata során úgy tűnik, hogy 1848 ötvenedik évfordulója teremtette kényszerhelyzet mellett, 1898-ban az áprilisi törvényeket báró Bánffy Dezső, akkori miniszterelnök konok elhatározása emelte nemzeti ünnepé, s hatalmának elmúltával utódai a miniszterelnöki székben, már nem ragaszkodtak a kényszeredett ünnepnap erőszakos népszerűsítéséhez. Mivel a dualizmus rendszere megtűrte más emléknapok ünneplését is, érthető, hogy április 11-e háttérbe szorult a spontán nemzeti érzések által életre hívott, olykor nagy hagyományokkal bíró, egyébként 1848-as tartalmú emléknapok mögött.

M. Lovas Krisztina

A magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény

A magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény az európai történelem egyik gyötrelmes unikuma. A török–görög lakosságcsere-n kívül a történelem hasonló manipulációt nem ismer.

Már a második világháború alatt érkeztek jelzések, hogy az 1938-ban szétrobbantott Csehszlovákia Angliába menekült egykori polgári politikusai, a sok nemzetiségű csehszlovák állam visszaállításakor, nemzeti kisebbségeitől két úton kívántak megszabadulni, éspedig az úgynevezett „Odsun”-nal, azaz a nemzetiségek egyoldalú kitelelésével és a szomszédos Magyarországon élő szlovák nemzetiségű lakosoknak a csehszlovákiai magyarokkal történő kicserélésével. Az alapelv fasisztikusan reakciós, a pángermanizmus magyar fordítása.

Még a párizsi, 1946 évben megkötött békeszerződések előtt Csehszlovákia – a győztes hatalmak hallgatóságos jóváhagyásával – 1945-ben hárommillió német nemzetiségű volt csehszlovák állampolgárt, a legszükségesebb és kézi poggyászukban elférő javaikkal, Németország szövetséges hatalmak által megszállt, angol és francia zónájába telepítette át. Ezek között vannak a szlovákiai németek is, a pozsonyi „krakselhuberek”, a szepességi „cipszerek”, valamint a dobsinai „bukénerek”. A kiteleptetés elől egyedül Stúsz városka németisége menekült meg, Fábry Zoltán világhírű író nemzetközi kapcsolatait, a Pen Klub és egyes nyugati ellenálló csoportok segítségével.

A párizsi békekötés előtt kettős irányban kezdődnek meg a tárgyalások Csehszlovákia és Magyarország között. Az egyik a lakosságcsere létrehozása, a másik 200 000 magyar kiteleptetése Magyarországra. A Prágában folyó tárgyalások során csak részegyezmény jött létre 1946. február 16-án. Gyöngyösi János külügyminiszter és dr. Clemens Vladimír külügyminiszter-helyettes megállapodnak a Ma-

¹⁹ Székely Aladár, a pesti egyetemi ifjúság megemlékezésén beszéde végén leemelte kucsmáját és imát mondott a hazaért és a királyért. In: Kis Újság, 13. évf. 1899. márc. 16. 75. sz. 6. old.

gyar–Csehszlovák Lakosságcsere Egyezményben, míg a 200 000 magyar egyoldalú, paritáson kívüli áttelepítését – az "odsun"-t – a párizsi béketárgyalások során meghozott döntésre bízzák.

A csehszlovákiai küllügyi szervek, Masaryk János külügyminiszterrel és helyettesével, dr. Clementis Vladóval, abból indultak ki, hogy – Kárpátján kívül – Csehszlovákiában 650 000 magyar él, akikből 200 000 „asszimilált” személy, ezek egy beinduló „reszlovakizációs” eljárás során visszatérnek a szlovák „anyatesthez”, azaz magukat majd szlováknak vallják és idők során bekövetkezik náluk a reasszimiláció. 200 000 magyart kívántak egyoldalúan Magyarország területére áttelepíteni, és 150 000 magyart pedig a Magyarországon lakó szlovákokkal terveztek kieserélni.

A párizsi béketárgyalásokon Amerika, Anglia és Franciaország állásfoglalása miatt a 200 000 magyar egyoldalú áttelepítésére nem kerülhetett sor. A reszlovakizációs eljárást viszont szervezetten hajtották végre, és akik meg akartak menekülni a lakosságcsere-egyezmény keretében történő áttelepüléstől, minden meggyőződés nélkül magukat szlováknak vallották, jóllehet a nyelvet nem beszélték és az egész délszlovákiai magyarsággal egy tömbben éltek. Az így keletkezett „álszlovákok” azonban az 1948 februári események után visszatértek magyar nemzetiségükhöz, tehát az egész reszlovakizációs eljárás teljesen csődöt vallott.

A 200 000 magyar egyoldalú kitoloncolásának elutasításától feldühödött szlovák nacionalizmus az eddig is elkövetett embertelenségeken túl, egy hazai „belső” áttelepülést indított be, ez volt a Szudétaföldre szállított magyarok „munkaerő mozgósítása”. Ennek során 22 000 magyar parasztot és munkást telepítettek ki otthonából és az egykori zsidó deportálásokhoz hasonló módon, télvíz idején, köziesomagaikkal együtt, vagonokban vitték az elnéptelenedett Szudétaföldre. Ott a magyarokat már cseh nagyzsákok várták, akik a német területekből jelentős birtokokra tettek szert, s a magyar munkaerőt tetszésüknek megfelelően kiválogatták és a németektől átvett majorságaikba szállították. A 22 000 magyarnak a Szudétaföldre történő áttelepítése azonban politikai fiaskóval végződött. Az időközben konszolidálódott viszonyok folytán, majd a magyar-csehszlovák politikai egyezmény után a magyarok 90 %-a visszatért eredeti lakóhelyére, ahol – bár otthonukat szlovák telepeseknek adták át – a rokonságnál meghúzódtak, majd különböző sikanériákkal a saját házaikat is birtokba vették. A csehszlovákiai magyarok belső áttelepítésének kezdete volt az első ok, ami miatt a Lakosságcsere Egyezmény 1947 őszén és 1948 elején majdnem egy fél évig szünetelt.

Az egyetemes jogfosztás, amiben a csehszlovákiai magyarságnak a felszabadulás után része volt, döntő súllyal befolyásolta a Lakosságcsere Egyezmény végrehajtását. Olyan humanitáriusi szemléletekkel összeütközésbe kerülő anomáliák fordultak elő 1945 és 1948 között Csehszlovákiában az ott egy tömbben élő magyarsággal és diaszpóráival, ami a történelem előtt eddig ismeretlen volt, s legfeljebb a cári Oroszország pogromjaira emlékeztettek. A lakosságcsere végrehajtásánál ezek a súlyos sérelmek befolyásolták az egyezmény zökkenőmentes lebonyolítását, nem egyszer – mint történt a 22 000 magyar belső áttelepítése alkalmával is – az egész áttelepítési aktus végrehajtását rövidebb, vagy hosszabb időre felfüggesztették, sőt, egyes transzportoknak a visszafordulását, vagy vesztéglését is okozták. Ezekről a magyarelles intézkedésekről több barátommal együtt összeállítottuk azoknak a „jogsza-hályoknak” a gyűjteményét, melyeknek egyetlen célja volt, a magyarság kulturális, gazdasági és emberjogi nullifikálása. Fabry Zoltán a barbarizmus szörnyű sorozatát így jellemezte: *„Egy provinciálisizmusban megrekedt sovinizmus nárciszi öntükrözése, öntetszelgése.”*

A lakosságcsere-egyezmény megkötése után megalakultak úgy Csehszlovákiában, mint Magyarországon az egyezményt lebonyolító szervek. Magyarországon létrehozták az „Áttelepülési Kormánybiztosságot”, Csehszlovákiában pedig az úgynevezett „Osídlovaci Urad”-ot, az áttelepítési hivatalt. Míg Csehszlovákiában az Osídlovaci Urad tisztségviselői a patant sovinizista-nacionalista szlovák elemekből kerültek ki, közöttük számos egykori Hlinka gárdistával, addig Magyarországon az Áttelepülési Kormánybiztosság élére az ellenállási mozgalomban részt vett baloldali intellektusok kaptak helyet. A csehszlovákiai Osídlovaci Urad politikai sűgője a magát ugyan kommunistának valló, de féktelen nacionalizmusáról híres dr. Clementis Vladó volt. Ugyanakkor Magyarországon az első áttelepülési kormánybiztos az a dr. Jocsik Lajos, aki az ellenállási mozgalomban aktív szerepet vállalt, s aki a középkelet-európai népek megbékülésének egyik hirdetője, s egykor a csehszlovákiai baloldali Sarlós-mozgalom irányítója volt Balogh Edgár mellett. Így két ellentétes erő találkozott az egyezmény kivitelezésénél. Az egyik oldalon az erőszakos szlovák nacionalizmus, ennek fő irányítója a „doktorok”, azaz dr. Ján Cevh és dr. Vlade Clementis, a másik oldalon pedig Jocsik Lajos és a körje csoportosult egykori Sarlós-mozgalom tagjai, akik minden jogi lehetőséget kihasználtak az egyezmény végrehajtásának elkerülésére, vagy emberséges kialakítására. Az egyezmény végrehajtását már az a körülmény is befolyásolta, hogy megkötése előtt körülbelül 20 000 magyart a csehszlovákiai hatóságok, az úgynevezett „Narodna Bezpecnost II.” (amit NB. II-nek ismert a közvélemény) egyoldalúan kitaszítottak Cseh-

szlovákiából, szintén a zsidó deportálásokra jellemző eszközökkel; éjjel, álmukból felverve, a békes polgárokat kocsikra rakták és a magyar határ mentén lerakták, majd utána vagyonukból – éppen az NB. II. tagjai és a hegyekből leszivárgott kétes szlovák elemek – kifosztották. Ezek kártalanítása később, éppen az egyezmény keretén belül oly formában történt, hogy visszatérhettek javaik felkutatására, ami viszont csak részben sikerült a hatalmon lévő reakciós sovíniszta elemek ellenállása és a csehszlovák hatóságoknak az ilyen elemeket támogató magatartása folytán.

Az Osídlovaci Urad megalakulása után szerveik felhatalmazást nyertek, hogy Magyarországon hivatalokat állítsanak fel és onnét kisugározza, a magyarországi szlovákokat propaganda úján vegyék rá az áttelepülésre. Mindez azért vált szükségessé, mivel az egyezmény diszparitások jellegű volt. Míg Magyarországból csak azok telephültek át, akik önként, illetve a propaganda befolyására áttelepülésre jelentkeztek, addig Csehszlovákiában az Osídlovaci Urad 150 000 ember részére adott ki határozatot, amivel vezettek az áttelepülésre önkényesen, tehát a magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgár megkérdezése nélkül kijelöltek. Ezek kapták az úgynevezett „fehér levelet”, amiből az tűnt ki, hogy míg a kitelepülésekre nem kerül sor, nem esnek a csehszlovákiai magyarok díszkriminalt, hátrányos jogszituációjába, így nem fizetnek adót, földjeiket művelhetik, egyes ipart, foglalkozásokat üzhetnek stb.

A csehszlovákiai magyarok kijelölése meghatározott telepítési és asszimilációs célt szolgált. Elv lett, hogy egyes magyar jellegű városokat el kell szlovákosítani, továbbá, hogy a tiszta magyar etnikumban szlovák nemzetiségű telepeket kell létesíteni, akik majd asszimilációs szívó hatással lesznek a körülöttük lévő magyar tömegekre. A kitelepülésre kijelölt városok közül első helyen szerepelt Pozsony és Kassa, majd ezeket követte Zseliz, Léva, Komárom, Dunaszerdahely, Érsekújvár, Losonc, Rimaszombat, Rozsnyó és Királyhulmec. Telepítési szigeteknek lett kijelölve Pozsony környéke, Kassa környéke, a Sajó völgye, a dél-gömöri táj, a dél-nógrádi falvak, Guta és környéke, s végül a Csallóköz, ahol már az I. világháborút követően az egykori főúri birtokokra szláv betelepítések történtek. A foglalkozási tekintve az áttelepültek 70%-a paraszt, 15%-a munkás és 15%-a értelmiségi. A parasztok közül általában azokat emelték ki, akiknek szép háztelki ingatlanai voltak, a munkások közül jobbra az egykori osztályharcos kommunistákat, akik a szocializmus lenini elveivel szembehelyezkedő burzsoá nacionalizmus ellen gyakorta tüntetésekkel és az osztályharc eszközeivel léptek fel (pl. a füleki zománogyár). Az értelmiségiek közül a népvezetőket, azaz lelkészeket, tanítókat, kultúrmunkásokat és kereskedelemben jártas üzletembereket jelölték ki. Az áttelepítés után az egykori szlovákiai magyarság összes „kulturharcosa” – zömmel baloldaliak, így az egykori Sarlósok – a kitelepítés sorsára jutott. A visszamaradt tömeg politikai és szellemi vezetés nélkül maradt. Egyetlen embert kíméltek meg – nemzetközi nyomásra – ez Fábry Zoltán, stócsi íróbarátom volt, aki később, a szlovákiai magyarságot ért jogsérelemről kiadta a még 1947-ben megírt, a „Vádolt megszólal” című kiáltványát, amiben összegezte mindazokat a visszaéléseket, amiket az új csehszlovák „demokrácia” a csaknem egymillió lélekszámú, bünbaknak kikiáltott magyarsággal szemben elkövetett.

Az Osídlovaci Urad magyarországi exponensei, több száz főből álló csoport, megkezdtek az áttelepítési propagandát. Egykori feljegyzéseimből megállapítottam, hogy meseországot hirdettek meg a magyarországi szlovákok előtt, aminek gyakorlati valóráváltásakor a magyarországi szlovákokat jelentős csalódások érték. Sokakat közülük egyenesen a Szudétaföldre szállították, míg a magyarok-lakta területre került áttelepült magyarországi szlovákok a minden gazdasági felszerelés nélküli, üresen kongó házas beltelkeket találták, ahonnan az áttelepült magyarok gyakorta még az ablakokat is magukkal vitték.

Az Osídlovaci Urad magyarországi propaganda-hadjáratának gócpontjai voltak Békéscsaba, Pítvaros, a pest megyei szlovák kisközségek, a mátraaljai Hasznos és környéke, a szénégető szlovák munkások telephelyei, de megkísérelték az áttelepítési propagandával „megszédíteni” a városok ingatag jellemű polgárait is. A magyarországi szlovákság a hazai tájba gyökeresedett, különösen a Békéscsaba környéki parasztság. Pítvaros és Szarvas szlovákjai jó gazdasági körülmények között éltek. Természetesen akadtak „hazai” támogatói is e propagandának, így lelkészek és különböző „haszonlesők”. Nagyobb városokból is telephültek át magukat szlováknak valló, de lényegében teljesen magyarrá asszimilálódott polgárok. Sokan voltak ezek között olyanok, akik az 1938. évi bécsi döntés után kerültek az óhaza területére állásokba és kereskedelmi pozíciókba, s bízza a „győztes” Csehszlovákia gyors gazdasági konszolidációjában, kőpönyөгet fordítva, a jobb megélhetés reményében az áttelepülés útját választották. Sokan kerültek ezek közül később, a „kiéleződött” csehszlovákiai osztályharc során az „osztályellenesség”-nek címzettek soraiba. A „kolbászból font kerítés” mesevilágában csalódvá, az áttelepülés után jelentős számban szivárogtak vissza magyarországi telephelyükre, amit a magyarországi politikai szituáció kíméletlenül tudomásul vett. A magyarországi szlovákoknál – különösen a sokgyermekes szülők

esetében – az egykori „amerikai kivándorlás” példája lebegett szem előtt. Az egyiket a gyerekek közül elküldték „szerenését próbálni” az „ígéret földjére” Csehszlovákiába. Ma is, nem egy családnál található olyan – különösen a mátraaljai szlovákok között –, ahol a család kettészakadt. Ezek a családtagok alig vittek magukkal gazdasági eszközt, vagy felszerelést, bízva a propaganda ígéréteiben. Így történehetett meg, hogy míg 5-6 szerelvényt adtunk át Magyarországnak – szerelvényenként 3-4 családdal, akik az egyezmény szerint minden ingó javaikat magukkal vihették, ha azokat az áttelepülés időpontjának közelségéig beszerezték –, addig a Magyarországhól érkező áttelepülési szerelvények vagononként egy vagy két családot hoztak át. A szlovákiai magyarok a Mátrából egy pár kecskével érkező szegény szlovákokra célozva, „golyószórós” különítményeknek nevezték el az új áttelepülteket, s új települési helyükön a „pridel” nevet kapták, ami a kikényszerített ajándék fogalmának felel meg.

Az egyezmény értelmében ugyanis az áttelepülésre kijelöltek minden ingó vagyonukat magukkal hozhatták, s így a csehszlovákiai magyarok igyekeztek a „fehérlevél” kikézbécsítése után ingó vagy onukat gyarapítani, különösen gazdasági gépeiket, állatállományukat, vagy deszkákat és egyéb csehszlovák ipari termékeket beszerezni, hogy így új települési helyükön megfelelő anyagi bázis birtokában gyorsabban boldoguljanak.

Sajnos, a magyarországi szlovákság nem hagyott maga után, éppen a családok szétválasztása folytán – talán Békéscsaba és környékét, valamint a nyírségi „bokor” tanyákat kivéve – olyan telephelyeket, ahova mezőgazdasági körülmények között a csehszlovákiai magyar paraszt letelepedhetett volna, ezért a csehszlovákiai magyarok telephelyeit zömmel a németektől elhagyott, kitelepített, illetve elmenekült Volksbund családok helyén jelölték ki. Ezért van, hogy Tolna, Veszprém, Dél-Baranya és Pest megye környékén az egykori sváb települések helyén ma is megtalálhatók az egykori csehszlovákiai áttelepült magyarok.

Azok jártak legjobban, akik Békés megyében elhagyott, nagy szlovák települések helyén találták meg új otthonukat, s akik az ott élő szlováksággal a legjobb viszonyba kerültek, a környezethez alkalmazkodva hasznos állampolgárokká váltak. Ezzel szemben a Csehszlovákiába települt magyarországi szlovákok sokáig bizonytalankodtak az új környezetben. Sokan cseréltek lakóhelyet. Természetesen a második generáció, az asszimiláció vastörvénye szerint, itt is, ott is áthasonult új környezetéhez.

A lakosságcsere-egyezménynek voltak olyan szakaszai, amivel a sovinszta csehszlovákiai áldemokrácia visszaélt, ilyen volt a háborús bűnösök kérdése. A „háborús bűnösöket” paritás nélkül lehetett áttelepíteni, ha ezeket a csehszlovák népbíróóságok jogerősen elítélték. Mivel pedig a csehszlovákiai népbíróósági törvény szerint az első fokon meghozott ítélet ellen nem volt lehetőség jogorvoslattal élni, a helyi hatóságokból regulálódott népbíróóságok tömegesen gyártották a „nagy háborús bűnösöket”, s mellettük a „kis háborús bűnösöket”. Nos, ez a kérdés volt az, ami azután óriási izgalmakat váltott ki, úgy a csehszlovákiai magyarság körében, mint pedig a két állam között alakult Vegyesbizottság tárgyalásai során. Az egyezmény alapján ugyanis a vegyes kérdéseket a Vegyesbizottság döntötte el, amibe mindkét fél 2-2 főt delegált, s a négy tárgyaló félnek kellett egyetemes értelmű jogszabályt hozni. Ezek az úgynevezett „vegyesbizottsági határozatok”, amelyek a vitás kérdésekben a közös állásfoglalást kialakították. A Vegyesbizottság felváltva Budapesten vagy Pozsonyban tárgyalt, és küldötteit a Magyar Kormánybizottság és a Csehszlovák Központi Osidlováci Urad jelölte ki. Az idők haladásával kialakult egy humanisztikus szempont, amit azután mindkét tárgyaló fél betartott, de azokat a sovinszta csehszlovák helyi hatóságok – jobbra a reakciós Csehszlovák Demokrata Párt elemeiből kikerült hatósági szervek – gyakorta bagatelizálták, vagy félremagyarázták.

A háborús bűnösök kérdésének az egyezményben történt felvetése tápanyagként szolgált a csehszlovák – különösen a Demokrata Párt – nacionalizmusának kiélésére. Így például, dr. Gyöngyösi János magyar külügyminiszter a párizsi béketárgyalásokon feltárta a csehszlovák sovinizmus mesterkélt „háborús bűnös” gyártásának módszereit, és példának hozta fel, hogy Kassán 1946. július hónapban 750 magyart ítélték el mint háborús bűnöst, csak azért, mert részt vettek a magyarok 1938. évi bevonulásán. Ezeknek zöme „nagy háborús bűnösöként” lett elítélve és így vagyontalanul kitoloncolható volt Csehszlovákiából. A kassai példát követik az összes vidéki, járási népbíróóságok, s lassan úgy nézett ki a szlovákiai magyarság, mintha soraiban nem is lett volna más elem, mint a fasiszta rendszert támogató reakciós. Egykori jelentések erről beszédesen bizonyítanak, s hogy milyen anomáliákra került sor, annak eklatáns példája – a mai időkre vetítve –, hogy dr. Varga Imrét, a csehszlovákiai magyar reformátusok püspökét, a Béketanács tagját is elítélték, mint háborús bűnöst, mert részt vett a magyar katonák bevonulásakor tartott városi ünnepségen. E „háborús bűnösök” számának adminisztratív gyártásánál perze a szempont a vagyoni kérdés is volt, mert így lehetett az elítélteket minden vagyonuktól megfosztva kilóditani Magyarországra. Ezek a kérdések azután éles vitákat váltottak ki a Vegyesbizottságban, s eredményeként születtek olyan határozatok, hogy számukat redukálták (1000 fő „kis” háborús bűnös.

500 fő „nagy” háborús bűnös), és csak azokat tekintette Magyarország háborús bűnösnek, akik a magyarországi népbírószági törvény szerint is annak minősültek volna. Ezeknek a száma alig érte el a 150 főt, s lényegében ezek sem voltak főbőnjáró bűnözők.

A lakosságcsere-egyezmény technikai végrehajtása is a vegyesbizottsági határozatokon alapult. A kezdeményező mindig a csehszlovák fél volt. A járási, illetve kerületi Osídlovaci Urad összeállította a kitelepítési névjegyzéket, amin fel volt tüntetve a kitelepítettek neve, családtagjai, az életkor, a lakóhely és a kitelepítés napja. Ezt a jegyzéket adták át (a „főherlapok” alapján) a Pozsonyban székelő Magyar Meghatalmazotti Hivatalnak, ahol összesen 25 fő dolgozott és külön szállító részlege is működött. Magyarországhól átrendelt szállítóeszközök alkalmazásával.

Az Osídlovaci Urad jegyzékét a Meghatalmazotti Hivatal kiadta a körzeti megbízottaknak. Az egész Csehszlovákia magyarlakta része négy körzetre osztdott: éspedig Kassa, Rimaszombat, Léva és Dunaszerdahely központokkal. A körzeti megbízott tartotta nyilván a kitelepülésre kijelölt magyarokat és intézte azoknak az ügyeit. Személy szerint én a közép-szlovákiai körzeti megbízott voltam. Rimaszombat székhellyel és körzetemhez tartozott a kékői, losonci, rimaszombati, feleldi, tornaalfjai és rozsnói járás és az ezektől északra fekvő, diaszpórában élő magyarok. A körzetek az Osídlovaci Urad jegyzéke alapján értesítettek a kitelepülésre kijelölteket, hogy melyik napra készüljenek fel, s egyben eljárt annak érdekében, hogy minden elkobzott ingóságot a csehszlovákiai hatóságok azonnal kiadják. Amennyiben a kitelepülőnek jogos kifogása volt a kitelepülés ellen, azaz, hogyha adója miatt elárverezték, vagy lefoglalták ingóságát, elhurcolták javait, vagy más korlátozások alá vették, úgy míg ezek az akadályok nem gördültek el az áttelepülés útjából, a Meghatalmazotti Hivatal – a körzeti megbízotti jelentés alapján – az áttelepüléshez nem járult hozzá. A Vegyesbizottság döntése szerint öregek, utazásra alkalmatlan betegek a település alól kivételtek. Így történt azután, hogy azok a magyarok, akik az áttelepüléstől szabadulni akartak, olyan áldozatokat is hoztak, hogy megoperáltatták magukat. Azt hiszem, hogy a vakbél- és aranyér-operáció számszerű esücspontjára Csehszlovákiában az 1947–1948 években érte el. A kitelepítési jegyzék birtokában a két fél, a Magyar Meghatalmazotti Hivatal, vagy ennek megbízása alapján a körzeti megbízott tárgyalásokat folytatott az Osídlovaci Uraddal az ügynevezett „rezsim” érdekében, ami annyit jelentett, hogy a települési jegyzékből közös akarattal egyes személyeket töröltek, és azok kerültek be a névjegyzékbe, akik kifejezték áttelepülési szándékukat, jóllehet az áttelepülési jegyzékben vagy a „főher leveleséknél” nem szerepeltek. Ezek hosszadalmas és indulatokkal teli tárgyalások voltak. Általában azonban mindig sikerült egy olyan házist teremteni, ami mindkét fél érdekelt kielégítette. Ha a végleges áttelepülési jegyzék parafálva lett mindkét fél részéről, akkor megkezdődött a kitelepülés technikai lebonyolítása. A kijelölt időpontban megjelentek az áttelepítésre kijelölt családi egységeknél a magyarországi leherautók, rakodókkal, és megkezdődött a vagonokba való berakodás mindkét fél kiküldöttjének (szállítási vezetőjének) irányításával. A kitelepülésre kijelölt magyarok bizony sokszor nem tudták hova indulnak. Voltak esetek, mikor csak a magyar határállomáson kapta meg a szállítási vezető a kirakodási célpontot. Voltak viszont esetek, s talán ez a többség, mikor előre tudtuk, hogy a szlovák partner honnét települ át, mit hagy maga után, s így a magyar áttelepülésre kijelöltnek módjában volt előre felkeresni a település helyét. Persze, akadtak itt is sorstragédiák összekülönbözéssel, különösen sváb falvak esetében, ahol a sváb házakban együtt lakott a kitelepített sváb itthon maradt családtagja és az áttelepített magyar.

Az áttelepülés tehát „fejlet fejjert” elv alapján történt, de a gazdasági paritás mellőzve volt. A magyarok jelentős mezőgazdasági ingatlanokat és szép dolgotelkeket, házakat hagytak maguk után, s ezért sokszor nem kaptak megfelelő értéket új telepedési helyükön. Magyarországon.

Az áttelepülés 1947. április 12-én kezdődött, és több megszakítás után 1949. március 31-én zárult. Az összes áttelepült magyar száma 62 356 fő, s ebben benne foglaltatnak azok is, aki paritáson kívül (kitoloncolva) kerültek Magyarországra és az úgynevezett „háborús bűnös” magyarok. Az áttelepültek helyét Magyarországon az „Új Otthon” (az áttelepültek lapja) 1947. február 12-i száma közli. Az áttelepülés nem érte el a célját. A csehszlovákiai magyar etnikum jellegét az áttelepítés nem törte meg. Voltak községek, ahol az etnikai összetétel megváltozott, s kölcsönösen megindult az asszimilációs folyamat, azaz „mindég a tenger mosta a szigetet”, ahogyan Jászi Oszkár az asszimilációnak folyamatát meghatározta.

Lettek és vannak városok, ahol a magyar polgári és munkásréteg kitelepítésével a kulturális és gazdasági vezetés nélkül maradt magyarság, a továbbélés érdekében, egy látszatasszimiláció útját találta meg, de lényegében a demográfiai helyzetet átütő változás a peremvárosok kivételével nem következett be.

Az áttelepülés végrehajtását további két körülmény akadályozta. Az egyik a Kommunista Párt 1948. februári politikai győzelme Csehszlovákiában, míg a másik a magyarországi szlovákság ellenállása, az

az, az áttelepülési szándéktól való elállásuk. A nyírségi "tírpákság", a békési, Pest környéki szlovákság is az áttelepültektől kapott kedvezőtlen hírek birtokában elállott az áttelepüléstől. Értelmetlenné vált a természetellenes és humanitáriusi elvekbe ütköző lakosságcsere továbbí szorgalmazása. 1949 nyarán a két állam Poprádon megegyezett a lakosságcsere-egyezmény felszámolásában. Utólagos számítások szerint egy főnek az áttelepítése 10 000 forintba került. Ebből annak idején a budapesti felrobbantott hidakat helyre lehetett volna állítani.

A két ország kapcsolatában mint rossz emlék maradt vissza a lakosságcsere. Az áttelepültek, akik nem tértek vissza régi otthonukba, új hazájukban hasznos állampolgárok lettek, különösen utódaik, akiket már érzelmi szálak sem kötnek a régi otthonukhoz.

Dr. Boross Zoltán hagyatékából

**KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI
PÉCZELI JÓZSEF HONISMERETI EGYESÜLET**

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

EMLÉKEZZÜNK A 125 ÉVE SZÜLETETT BABITS MIHÁLY KÖLTŐRE!

Az egyesületünk által szervezett regionális ISKOLA ÉS HONISMERET konferencia keretében (tervezett időpontja és helye 2008. november 14–16. Esztergom–Dorog) a „Kertem az egész táj” címmel meghirdetett pályázatok kiírásaira várjuk a meghívottak pályamunkáit:

1. Esszépályázat

A táj, a lakóhely, az európai kultúra színhelyei mint meghatározó élmények Babits Mihály költészetében.

Korosztályok: 1.1. 7–10. osztályosok; 1.2. 11–12. osztályosok (2008. évben érettségizettekkel bezárólag).

Terjedelem: maximum 12 oldal (12 pontos betűméret, 1,5-es sortávolság, Times New Roman betűtípus).

Elküldhető: postai úton (kinyomtatva és floppy vagy CD-n). Kérjük zárt borítékban mellékelni a pályázó nevét, elérhetőségét, iskolájának adatait és segítő tanárának nevét, elérhetőségét.

A jelíges pályamunkákat szakmai zsűri értékeli. Díjkiosztás a konferencia idején.

2. Képzőművészeti pályázat

A táj, a lakóhely, az európai kultúra ihletésében született Babits-versek illusztrációi, illetve továbbgondolt képzőművészeti megjelenítései.

Korosztályok: 2.1. 5–6. osztályosok; 2.2. 7–8. osztályosok; 2.3. 9–12. osztályosok (2008. évben érettségizettekkel bezárólag).

Technika: grafika, színezett grafika, akvarell, linó- vagy papírmetszés, monótipia.

A jelíges pályamunkákat postai úton várjuk. Kérjük zárt borítékban mellékelni a pályázó nevét, elérhetőségét, iskolájának adatait és segítő tanárának nevét, elérhetőségét.

A zsűri döntése alapján a konferencia időszakában az arra érdemes munkákat kiállítjuk, illetve a megjelölt korosztályok szerint díjazzuk.

3. Általános tudnivalók

Pályázhatnak: A közép-magyarországi régió és a Felvidék általános valamint középiskolásai, továbbá a Babits Mihály nevét viselő valamennyi magyar nyelvű általános és középiskola diákjai.

Postacím: Zrínyi Ilona Általános Iskola címén Komárom-Esztergom Megyei Péczeli József Honismereti Egyesület, 2510 Dorog, Bécsi út 45. Érdeklődni az alábbi e-mail címen lehet: lalyosip@mail.hu

Beküldési határidő: 2008. szeptember 20. (Megfelelő színvonal esetén a két pályázat munkáiból kiadványt jelentetünk meg.)

Érdeklődéssel várjuk a pályamunkákat.

Dorog-Esztergom, 2008. március 17.

Kovács Lajos sk. megyei elnök